

VAATAMISVÄÄRSUSED RAJAL

Saatse küla ja Seto muuseum

Ei ole vist palju külasid Eestis, mis oleks niivõrd eraldatud kui Saatse. Ja mitte ainult sellepärast, et see paikneb 286 km kaugusel Tallinnast või näiteks 410 km kaugusel Kuressaarest, vaid ka seetõttu, et teel sinna jääb ette Saatse saabas. Nii kutsutakse osa Venemaa territooriumist, mis on sopistunud Eesti piiridesse ja kust läheb läbi Värsksa-Saatse tee, mida mööda võib liikuda ainult sõidukiga ja peatumata. Muidugi saab Saatsesse ja üldisemalt Saadsõrinna nulka (suurem paikkond, mis koosneb mitmest külast) ka teiselt poolt, 20 km pikkuse ringiga, niiet selles mõttes pole asi üldse nii hull kui näiteks Lutepää küla puhul, kuhu teed mööda pääseb ainult läbi Venemaa. Uus Eesti ja Venemaa vaheline piirilepe, kui see kunagi peaks sõlmitama, näeb ette selle anomaalia kaotamist.

Saatse külas elab umbes 70 inimest, tegutseb raamatukogu, kauplus, muuseum, piirivalve kordon ja Saatse Püha Paraskeva kogudus. 2 km kaugusel küla keskusest asub piiripunkt, mis on mõeldud ainult jalgsi piiri ületavatele Eesti ja Vene elanikele. Põhikool suleti 2006. ja postipunkt 2007. aastal. Hea uudis on see, et alates 10. oktoobrist alustas teenindamist kaugbussiliin nr 572 Tartu-Räpina-Värsksa-Saatse, mis hakkab linnainimesi bussitäite kaupa maale tooma. Või siis ära viima.

Saatse Seto muuseum, mille õuelt KoKu jooks algab, tegutseb vanas Satserinna koolimajas ja avati 1974. aastal. See on Setomaa kõige rikkalikuma koguga (20 000 eksponaati!) muuseum, mille ekspositsiooni märksõnadeks on seto mees, seto mehe töö, seto naine, savipottide valmistamine, Püha Suurkannataja Paraskeva kirik ja päänitsapäev. Muuseumi hoovist jääb piirini vaid paarsada meetrit.

Küla teiseks tähelepanuväärsemaks maamärgiks on EAÕK Saatsõ Püha Paraskeva kirik, mille praegune kivihoone valmis 1801. aastal. Kirikus on ka 15. sajandist pärit imettegev kivirist!

Rajal kohalikega suhtlemiseks olgu kaasa antud tähelepanekud Heiki Valgult: „Erinevalt eestlastest pole setod minevikus olnud pärisorjad. Setomaa inimene on lihtne ja aval, kuid ühtaegu kaval ja läbinägelik. Elamine piirialadel – venelaste ja Liivimaa vahel, sõdade ja rüüsteretkede tallermaal on andnud ajaloolise kogemuse. Võõras tulija katsutakse läbi ja pannakse paika: võetakse omaks või mitte.“

Loe lisa: http://www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/artikkel418_415.html

Piusa jõgi

Kagu-Eestis matkates või orienteerudes, ei pea kaugele minema, kui jälle jääb ette Piusa jõgi. Nagu eelmine aasta, nii ka seekord. Seega tuletame meelde juba eelmine aasta õpitud, et

109 km pikkune Piusa jõgi (pikkuselt Eesti 9.) saab alguse Haanja kõrgustikult Plaani Külajärvest (244 m ü.m.p) ja suubub Pihkva järve Venemaal (30 m ü.m.p). Kõrguste vahe 214 m teeb tema keskmiseks languks 1,96 m/km, mis on suurim näitaja Eesti jõgede puhul. Tõsi, Piusa jõe lang on piki jõge jaotunud väga ebaühtlaselt, mistõttu keskmine väärtus pole suurem asi languga iseloomustaja. Eesti mõistes väga suure languga lõigud jäävad jõe ülemjooksule ja Piusa ürgoru maastikukaitseala lõunaossa Vastseliina linnusest Tamme veskini. Sel aastal ületavad pikema raja osalejad Piusa jõge tema alamjooksul Võru-Petseri orundis, mida on nimetatud ka kõige paremini väljakujunenud lammoruks Lõuna-Eestis.

Piusa jõgi on 17 km ulatus ka Eesti-Vene piirijõeks ning viimased 14 km enne Pihkva järve voolab ta praegusel Venemaa territooriumil. Korela, Kolossova ja Rääptsova külade kandis on Piusa jõgi justkui looduslik eraldaja ja kaitsja kõige suhtes, mis tuleb ida poolt. Üle jõe ei ole lihtne pääseda, sest sildasid on selles piirkonnas säilinud vaid kaks: maanteesild Sesniki juures ja jalakäijate sild Rääptsovast lõunas, mida peamiselt kasutab piirivalve oma patrullkäikudel. Eelmisel aastal jäid Piusa jõel kanuusõitu teinud seltskonnale vahele salakaubavedajad, kes traktorikumiga oma Venemaalt toodud kaupa üle jõe üritasid transportida. Kuidas sel aastal KoKu jooksul ajal üle jõe saab?

Mustoja maastikukaitseala – mõhnastik, rabad, liivikud ja militaarne minevik

Mustoja maastikukaitseala on 3400 ha suurune, ning loodi 1998. aastal haruldaste pinnavormide, ökosüsteemide ning kaitstavate liikide elupaikade kaitseks. Kaitseala tuumiku moodustab väga homogeenne ja tugevasti luitestunud Mustoja mõhnastik, mis on Kagu-Eesti suurim ja kõrgub 96 m ü. m. p. Need künkad ja lohud on tekkinud viimase jääaja lõpus surnud või liikumatu liustiku sees paiknenud järvedes, kus sulas jääst välja ja settis liiva ja muud materjali. Lisaks mõhnadele näete rajal ka tuuletekkelised pinnavorme ja liivikuid, jääpaisjärvetasandikke, Mustoja ürgorgu, nõmme- ja palumetsi, puis- ja lagerabasad koos suurte soosaartega. Üks neist rabasaartest – Tedremägi, paikneb Tedresoo rabas ja on suhteliselt kõrguselt (24 m) üks suuremaid künkaid kogu mõhnastikus. Tuiskliivaalad ja tuuletekkelised pinnavormid on ilmselt suuresti tekkinud metsapõlengute tagajärjel, kui taimestik on hävinud ja tuuled pääsenud vabalt pinnamoodi kujundama. Kõige suurem neist, Lutepää liivik, jääb küll piiri taha Venemaa territooriumile.

Liivase ja kuiva pinnase tõttu on piikonna elustik küll suhteliselt liigivaene, kuid sellest hoolimata leidub seal mitmeid kaitstavaid liike, millest osa on tüüpilised stepi ja metsastepi taimed (näiteks võsu-liivisibul, palu-põisrohi, palu- ja aas-karukell). Mainimata ei saa jätta seeni ja marju, mis suvisel ajal annavad paljudele Värska inimestele kui mitte peamise siis vähemalt suure lisateenistuse.

Juba tsaariajal kasutati mõhnastikku sõjaväepolügoonina. 1920.–1930. aastatel rajati siia Eesti sõjaväe harjutuspolügoon ehk Petseri laskevälili, mille põhjapoolsesse külge, Värskasse, hakati 1926. aastal rajama Põhjalaagrit ja lõunapoolsesse külge, Petseri lähedale,

Lõunalaagrit. 1950. aastatel hakkas polügooni kasutama Petseri lähedal paiknenud Nõukogude tankipolk, hiljem motoriseeritud jalavägi. Tedresoo lõunaossa rajas Nõukogude sõjavägi lasketiiru. Pikaajaline militaartegevus on jätnud oma jälje ka loodusmaastikule. Näiteks suure kraavitussüsteemiga kuivendati 1935. aastal laskevälja keskel asuv Tedresoo. Kuivendussüsteemi vilju ja meetmeid saavad KoKu jooksul osalejad ka ise kogeda. Usutavasti on ainulaadsete liivikute väljakujunemisele ja säilimisele kaasa aidanud ratsaväe ja tankimanöövritega kaasnenud tugev tallamine. Ennekõike annavad Mustoja maastikukaitseala kunagisest militaarsest kasutusest aimu aga punkrid ja kaevikud, mida leidub peaaegu kõikidel omaaegse laskevälja küngastel.

Hea ülevaate on kogu piirkonna militaarsest ajaloost kirjutanud praegune Nedsaja külavanem (muide Nedsaja külaplatsilt saab alguse KoKu jooksu lühem rada) ja rahvamuusik Toomas Valk: http://www.eestiloodus.ee/artikkel4739_4704.html

Taimehuvilised leiavad lisalugemist siit: http://www.eestiloodus.ee/artikkel420_415.html

Värskas vesi ja muda

Muistse legendi järgi on Värskas vetel imejõud. Pühade allikate ääres itkenud maaema Maarja kaasa kaotuse kurbust. Puhta armastuse pisarad lisasid väge maa sügavusest kerkivale veele. Esimene mineraalvee puurkaev puuriti Värskas 1967. ja villimist alustati 1973. aastal ja ainult 0,5 l klaaspudelitesse. Puurkaevu sügavuseks, kust saadakse mineraalvett (Värskas Originaal), on 470 m ja selle veehorisondi vanuseks hinnatakse 500 miljonit aastat. Tänapäeval toodetakse ka erinevat maitsestatud vett ja lauavett, mis pumbatakse 150 m sügavuselt. Tänavuse KoKu jooksu üks joogipunktidest on otse allikal.

Värskas Originaal sisaldab liitri kohta üle 2g mineraale, mis annavadki sellele iseloomuliku soolase maitse. Värskas Sanatooriumis kasutatakse ravieesmärkidel aga märksa kangemat kraami – Värskas 6-te. See on veel sügavamalt (572–600 m) pärinev kõvasti soolasem vesi (21g/l), mida juua ei kannata. Küll aga saab selles vanni võtta järgmiste näidustuste korral: naha- ja limaskestapõletikud, neuroos, unehäired, ülemiste hingamisteede ja suuõõne põletikud, nahahaigused (psoriaas, neurodermiit), jämesoolehaigused. Väikse lisaraha eest aetakse vesi ka soojaks ja pannakse mullitama ja siis ravib see juba ka veenilaiendeid ja stressi.

Soovitus rajale:

Värskas spordijook

1 osa apelsinimahla

1 osa karboniseerimata mineraalvett Värskas Originaal

Sega võrdsetes kogustes apelsinimahla ja Värskas Originaali mineraalvett. Joo nii füüsilise pingutuse eel, ajal kui ka järel. Proovi ka teiste mahladega.

Mineraalvesi pole aga ainus Värskas maavara, millele kunagi ehk omariiklus üles ehitada. Värskas orglaht, mis on lõikunud Gauja lademe liivakividesse, on suures osas täitunud määrdunudpruuni, ühtlase konsistentsiga või veidi sõmerja mudaga, mis sisaldab taime- ja karbijaanuseid. Lahe põhjas, enamasti õhukesel liivakihil, on kuni kahe meetri paksune turbakiht. Selle peal lasub järvemuda ehk sapropeel, mida kasutatakse meditsiinis ning väetise ja lisa söödana põllumajanduses. Järvemuda paksuseks on mõõdetud kuni kaksteist meetrit. See pole küll päris nafta ja põlema seda panna ei saa, ent 5000-8000 aastat tagasi tekkinud järvemuda on juba üle 30 aasta kasutatud lahe idakaldale ehitatud sanatooriumis. 41–43°C soojendatud ja soolase mineraalveega lahjendatud mudavannis saab muuhulgas leevendust reumaatilistele haigustele ning kroonilistele liiges- ja lihaspõletikele.

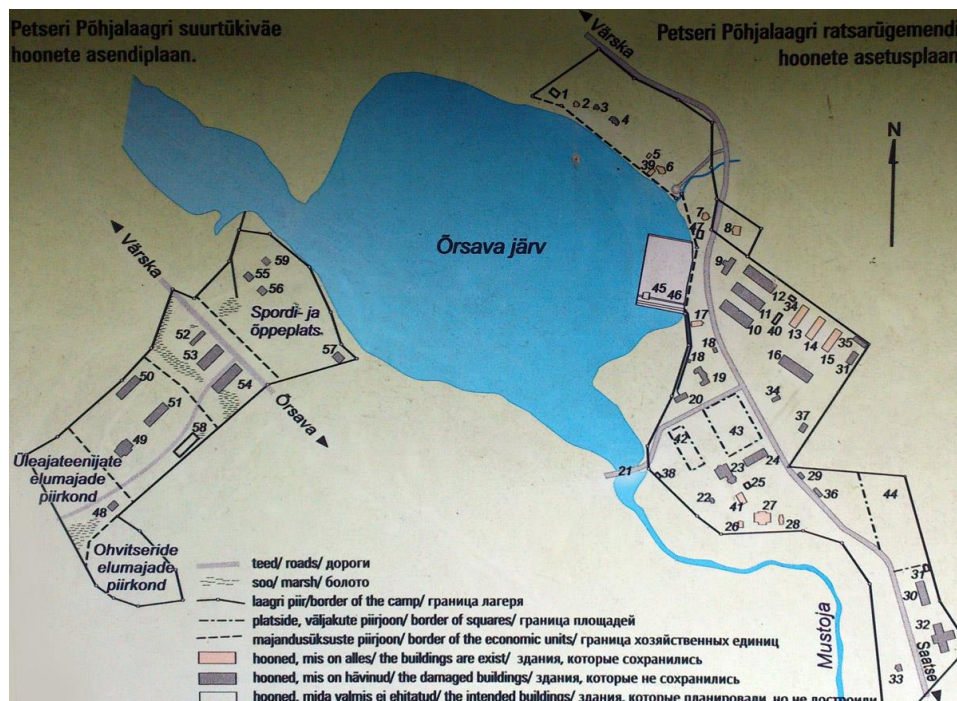
Loe lisa Kagu-Eesti maavaradest:

http://www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/artikkel417_415.html

Värskas ehk Petseri Põhjalaager

Värskas laager, täieliku nimega Eesti Vabariigi Kaitseväge Petseri Põhjalaager asutati 1926. a kindral Nikolai Reegi eestvõttel. Aastaks 1930 olid valmis kasarmud sõduritele, staabihoone, elamud ohvitseride perekondadele, laagriülemale ja komandandile, pagaritöökoda, pood, 500-kohaline kasiino ja söökla ning muud abihooned. Järve vastaskaldale ehitati kasarmud suurtükiväelastele, tallid ja puutöökoda, kus muu hulgas ka sõjaväelastele suuski valmistati.

Värskas laagris teenisid jala-, ratsa- ja suurtükiväelased üle Eesti. Sõdurpoiste, sõja- ja reisilaevade, praamide tulek kevadel tõi kaasa elevuse ning kohalikele teenimisvõimaluse, inimeste arv Värskas mitmekordistus. Siin toimusid ratsaväe-ohvitseride kahekuulised kursused, reservohvitseride täienduskoolitused jne.

1941. aastal põhjalaager likvideeriti. Enamik ohvitseride arreteeriti Petseris 1941. aastal ning saadeti NSVL vangilaagritesse. Paljud ohvitserid surid või lasti maha. Põhjalaagri likvideerimisel lammutati paljud hoonedki.

Petseri põhjalaagri endisele lipuväljakule on ehitatud laululava ja spordiplatsile Seto Talumuuseum.

Vaata pilte, kuidas Värskalaager kunagi välja nägi: <http://bit.ly/1vOcegT>

Kinnisvaraärikatele või uue kodu otsijatele: www.kv.ee/1961385

Värskala alevik ja gümnaasium

Värskala alevik on Setomaa suurim asula (533 elanikku), kus elab pea pool kogu Värskala valla elanikest (vallas elab kokku 1174 inimest). Asustatud punktina on Värskala ammu tuntud kui Pihkva kaubalotjade maabumiskoht. Sellest tuleneb ka Värskala nimi: kõigepealt Verhoushtje (kõrgsuue), ka Verhoushtinski pogost, siis Verska ja Värskala. 20. sajandi alguses hakkas küla kasvama ning vallakeskus toodi Lobotkaste üle Värskasse. Sellest ajast pärineb ka EAÕK Värskala Püha Gregoriuse kirik, mis valmis 1907. aastal.

Praegu tegutseb Värskas kultuurikeskus, gümnaasium, muusikakool, lasteaed, raamatukogu, postkontor, veekeskus, sanatoorium, Seto Talurahvamuseum ja piirivalve kordon. Olemas on ka bensiinijaam ja perearst. Eelmisel aastal valmis alevikus uus tervisespordikeskus, kus lisaks uuele staadionile on ka 1,6 km pikkune valgustatud suusarada. Reedel ja pühapäeval saab bussi kiirliiniga Tallinnast otse Värskasse. Reis kestab vaid 4 tundi ja 15 minutit.

Värskala Gümnaasiumis, kus asub KoKu jooksu võistluskeskus, õpib 2014/2015 õppeaastal 125 õpilast. Ametlik kooliharidus sai Värskas alguse üpris hilja – alles 1894. aastal alustas Slobotka külas tegevust algkool. 1924. aastal valmis uus maja, kus 1954. aastal alustas tegevust ka Värskala Keskkool (8-klassilisena). Seda maja enam alles pole, kuna lammutati 1994. aastal. Praegune koolimaja valmis 1986. aastal ning 3 aastat hiljem muutus keskkool 12-klassiliseks. Lisaks muudele huviringidele tegutseb kooli juures ka orienteerumise rühm. Sel sügisel toimunud Eesti Koolispordiliidu orienteerumise meistrivõistlustel tuli Värskala Gümnaasium võitjaks gümnaasiumiastmes ja põhikooliastme väikeste koolide arvestuses.